

*Kocsis Lóránt Zsombor*¹

A Székelyföldi régió fejlesztésének lehetséges irányvonalai

Possible Directions for the Development of the Szeklerland Region

Közigazgatásilag Székelyföld nem elismert régió, három megye alkotja – Maros, Hargita, Kovászna –, azonban még ezek határai sem körvonalazzák ennek területét, hiszen Maros megye csak részben tartozik az említett régióba. E terület egyik fő jellegzetessége, hogy több mint 70% arányban magyar ajkú lakosság lakja. Részben ennek köszönhetően, részben pedig a történelmi eseményeknek, az itt élők ezt a földrajzi egységet, ha államigazgatási határokkal nem is, de lélektani határokkal mindenképp rendelkező régióként értelmezik. A tanulmányból kitűnik, hogy ennek gazdasági helyzete félperifériásnak mondható, Európa keleti szegletében, egy félperifériás ország, Románia, keretén belül. A kérdés, hogyan képes a régió kitörni jelenlegi helyzetéből és a gazdasági fejlődés útján elindulni? Bemutatom az ismert makrogazdasági mutatókat, az infrastruktúra helyzetét, az egyedülálló és kiaknázatlan lehetőségeket, és azonosítom azokat a fő irányvonalakat, amelyek gazdasági sikerekhez vezethetnek, figyelembe véve ugyanakkor a globális környezet sajátosságait.

Kulcsszavak: Székelyföld, gazdaság, fejlesztés, globalizmus, régió

Administratively, Szeklerland is not a recognized region, it is made up of three counties, Maros, Hargita, Kovászna, however, even their borders do not delineate its territory, since Maros County only partially belongs to the mentioned region. One of the main characteristics of this area is that more than 70% of the population is Hungarian-speaking. Partly due to this, and partly due to historical events, the people who live here interpret this geographical unit as a region with no administrative borders, but certainly with psychological borders. The study shows that its economic situation can be said to be semi-peripheral, in the eastern corner of Europe, within the framework of a semi-peripheral country, Romania. The question is how can the region break out of its current situation and start on the path of economic development? Known macroeconomic indicators are presented, the situation of the infrastructure, unique and untapped opportunities, and the identification of the main

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, e-mail: kocsis.lorant@yahoo.com

directions that can lead to economic success, taking into account the characteristics of the global environment.

Keywords: Szeklerland, economy, development, globalization, regional

Bevezető

Bár a jelenlegi tanulmány egy jól meghatározott régió gazdaságfejlesztési lehetőségeit és irányait tárja fel, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy ez egy független és szuverén ország szerves része, tágabb értelemben az Európai Unió tagja, ennek megfelelően a globális gazdaságba ágyazódik. Mindebből logikusan következik, hogy értelmetlen a régió kizárólag endogén módon való megközelítése, amikor a fejlesztési irányokat meghatározzuk. A globális gazdaság jól meghatározott törvényszerűségek szerint működik (tengelyszerű munkamegosztás, összekapcsoltság, ellátási láncok, innováció, digitalizáció), ezek reális adatokkal kimutathatók, ugyanakkor pontosan követhető fejlődési irányvonalai vannak. Ezek alól a jelenleg elemzett régió sem függetlenítheti magát. A régió különálló közigazgatási egységként való elismertetése folyamatban van, ezt bizonyítják az érdekképviselői szervek erőfeszítései is (mint amilyen a Minority SafePack kisebbségvédelmi kezdeményezés), viszont a globális gazdasági törvények rá is vonatkoznak és meghatározzák jelenét, illetve közép- és hosszú távú jövőjét is. A tanulmány ennek tükrében a globális gazdasági eredők premisszáiban fogalmaz meg olyan gazdaságfejlesztési irányokat, amelyek figyelembe veszik a régió lehetőségeit (földrajzi erőforrások, természeti szépségek, biodiverzitás, stratégiai elhelyezkedés, kultúra, hagyományok) és potenciálját.

Globális gazdaság és székelyföldi valóság

A világ változik, mégpedig a szemünk előtt zajló események hatására, a globalizáció jellege is változóban van, és nehéz megjósolni az elkövetkező időszakot kontinentális szinten, egy állam vagy akár egy régió szintjén. Ennek ellenére a globális gazdaság hordoz olyan jegyeket magán, amelyek változatlanul megmaradtak ebben a bizonytalan időszakban is, és jelentősen befolyásolják egy ország vagy régió gazdasági fejlődését a jövőben. Ezek közül kiemelendő a tengelyszerű munkamegosztás, a technológiai fejlődés, a technológiatranszfer, az innováció, a tudás, a kutatás-fejlesztés, a digitalizáció és összekapcsoltság. Elsőként ezeket fogjuk bemutatni a következő néhány oldalban.

Az országok és régiók gazdasági fejlettségét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy ennek hátterében az ipari fejlettség és fejlődés húzódik, amely a tengelyszerű munkamegosztást eredményezi. A gazdaság hullámzásait talán a legjobban a Kondratyjev-ciklussal tudjuk érzékeltetni, ahol az expanzió és a pangás vagy recesszió fázisai követik egymást.² Ez a világgazdaság szisztolé-diasztoléja. A mai modern kapitalista berendezkedésben a Kondratyjev-ciklus a két szakasz (extenzív és intenzív) térben szét-, időben

² WALLERSTEIN 2010.

pedig összecsúsztatását eredményezte. Ez azt jelenti, hogy a centrumban (a legfejlettebb országok) az újítások szinte folyamatosak (intenzív szakasz), és röviddel az új technológia bevezetése után már az alacsonyabb bérszintű régiók (periféria-, gyengén fejlett országok) fele telepednek (extenzív szakasz), egyre nagyobb területeket lefedve. Mindez egyre inkább megszilárdítja a centrum perifériaországokra vetített szereposztását. A perifériás országoknak alulfejlettek a termelőalapjai, ezért beleragadnak a tőkemegtérülési ciklus extenzív szakaszába.³ Mindez azt jelenti, hogy az ipari termelésben érdekelt országokban (ezek a centrum országai) leginkább kutatás-fejlesztés (K+F) és innováció történik, az olcsóbb munkaerővel rendelkező és gyengébben fejlett országokban (félperiféria és periféria) pedig a termelés valósul meg, de a centrum tőkével. Ennek eredménye, hogy a periférián megtermelt nyereség jelentős része nem marad a megtermelt helyen, hanem átvándorol a centrumba, ahol ebből újabb fejlesztéseket és innovációkat valósítanak meg, így fenntartva a bérek és ezáltal az életszínvonal közötti különbséget a két tábor között. Kína helyzete sajátos ebből a szempontból, de nem szabad elfelejtenünk, hogy az ország átlag életminősége messze elmarad a centrumországok életszínvonalához képest, ugyanakkor egy kommunista országról beszélünk, viszont ennek elemzése nem képezi a jelenlegi tanulmány tárgyát.⁴

Következésképpen, meglátásomban, a centrum-periféria viszony törvényszerűségeit értelmezve azon ország/régió képes áttörő fejlődést megvalósítani és a gazdasági biztonságot szavatolni, amely alapját az ipari termelés alkotja. Ez azt jelenti, hogy az iparban érdekelt és termelést valósít meg vagy saját területén vagy más földrajzi területen, de mindenképp saját tőkével. Az ipari termelés jelenti a megfogható, tapintható hozzáadott értéket, amely minden további értéknek az alapja, ezek köré épülnek ki nagyrészt a szolgáltatások is. Ebből adódóan minden, a gazdaságban előállított érték, közvetett vagy közvetlen módon, az ipari termelésre vezethető vissza.

Az ipari tevékenység és ennek fejlesztése szoros összefüggésben áll az *innovációval*, a technológiai fejlődéssel és a technológiatranszferrel. Az elmúlt időszak gazdasági szerkezetváltásának lehettünk tanúi: az ipari forradalom után a szolgáltatások kerültek előtérbe, és a digitális, illetve az információs forradalom beköszöntével a humán erőforrás, a tudás által hozzáadott érték az, amely a gazdasági növekedés és fejlődés hajtómotorját képezi. Csíkszentmihályi Mihály szemléletében azonban mindezek mellett még egy fontos elemet említ, nevezetesen a kreativitást,⁵ amely jelentősen növeli a tudás hasznosságát és értékét. A tudás, innováció és kreativitás kimutatható módon, globális szinten, egyes országokban és régiókban növekedési tényezőt jelentenek. Ezek bevonása az oktatásba és a kutatás-fejlesztésbe (K+F)⁶ a technológiai fejlődés mellett a kulturális és kreatív iparágak⁷ GDP-hez (bruttó hazai termék) való egyre nagyobb hozzájárulását

³ ARTNER 2014.

⁴ KOC SIS 2022.

⁵ A kreativitás új ötletet jelent, elképzelést; innovációról akkor beszélünk, ha ez az ötlet meg is valósul, és a gyakorlatban használják, pl. új technológia, új termékek, új gyártási mód stb. A tudás egy bizonyos probléma megoldására felhasznált ismeretet és képességet jelent.

⁶ Olyan módszeresen végzett tevékenység, amely az ismeretanyag bővítéséhez vezet.

⁷ Ide tartoznak: kulturális terek és kifejezési formák (múzeumok, könyvtárak, fesztiválok, ünnepek), zene, színház, tánc, film, rádió, szoftver- és játékkészítés, építészet, divat, könyvek, sajtó, festészet, szobrászat, fotóművészet.

eredményezi.⁸ Az innováció jelentőségére Ayesha Khanna és Parag Khanna is felhívják a figyelmet, abban a megállapításukban, hogy az innováció nagyobb hatással van egy nemzet jövőjének alakulására, mint annak katonai ereje vagy GDP-jének nagysága.⁹ A technológia ugyanis tekintélyes részévé vált az emberek fizikai és társadalmi életének, ezért a különböző oktatási, egészségügyi és biztonsági területek szakpolitikai tervezésében lehetetlen, hogy ne vegyék számításba mint hajtóerőt.¹⁰ Az innováció és K+F következménye a technológiai fejlődés, amely az ipar, a termelővállalatok és összességében a gazdaság legfontosabb hajtómotorja.

A Samuelson–Nordhaus szerzőpáros is világossá teszi, hogy a piacgazdaságokban a munka, tőke és a technológiai haladás biztosítják a növekedést, ezek figyelembevételével szükséges bármely ország gazdasági növekedésének mennyiségi elemzésében. A növekedési tényezők számbavételének módszere arra szolgál, hogy meghatározzuk a különböző összetevők hozzájárulását a növekedéshez. A kibocsátás (Q) növekedését úgy kapjuk, hogy összeadjuk a munka (L) és tőke (K) növekedését, mindegyiket a saját súlyával megszorozva, és mindehhez hozzáadjuk a technológiai fejlődést (TF). Ebben a számításban a három klasszikus termelési tényező közül (föld, munka, tőke) gyakran elhagyjuk a természeti erőforrásokat (föld), mert a földterület állandónak tekinthető. A munka és a tőke azonban nem azonos mértékben járul hozzá a növekedéshez, ugyanis az előző háromszor akkora súllyal esik latba, mint az utóbbi, egész pontosan a munka 3/4, míg a tőke csak 1/3 részben, ehhez pedig hozzáadjuk a technológiai változás hatását. Mindezt matematikai képletbe foglalva a következő egyenletet kapjuk:

$$Q \text{ százalékos növekedése} = \frac{3}{4} (L \text{ százalékos növekedése}) + \frac{1}{4} (K \text{ százalékos növekedése}) + TF,$$

ahol Q – kibocsátás, L – munka, K – tőke, TF – technológiai fejlődés (ez a tényezőtermelési egyenletet jelöli).

Egy fontos kérdés még mindig megválaszolatlanul maradt, nevezetesen: hogyan mérhető a TF? A válasz pedig, hogy ez nem mérhető, mivel reziduális (maradványérték), a kibocsátás és a ráfordítás értékeinek kiszámítása után kapjuk értéket. Ennek értelmében a TF értékét a fenti egyenletből kiemelve kapjuk meg a következő módon:

$$TF = Q \text{ százalékos növekedése} - \frac{3}{4} (L \text{ százalékos növekedése}) - \frac{1}{4} (K \text{ százalékos növekedése}).$$

Az egy főre jutó növekedést vizsgálva az L-et kiiktathatjuk mint önálló növekedési tényezőt, így a következőképpen mutat az egyenlet:

$$Q \text{ százalékos növekedése} - L \text{ százalékos növekedése} = \frac{1}{4} (K - L \text{ százalékos növekedése}) + TF$$

Egy egyszerű számítással szemléltethető a TF fontossága. Példánkban az Amerikai Egyesült Államok 1900 és 2008 közötti időszakában mért éves adatok a következők: a ledolgozott munkaórák (L) száma 1,4%-kal, a bevont tőke (K) évi 2,6%-kal és a kibocsátás

⁸ KOC SIS 2022.

⁹ KHANNA–KHANNA 2012.

¹⁰ CSIZMADIA 2016.

(Q) pedig 3,3%-kal növekedett. Az értékek behelyettesítésével a következő levezetést kapjuk:

$$\begin{aligned} 1,9 &= \frac{1}{4} (1,2) + TF, \\ 1,9 &= 0,3 + TF \text{ (ahol } 0,3 \text{ a } K \text{ értékét képviseli),} \\ TF &= 1,6. \end{aligned}$$

A számításból kiderül, hogy a kibocsátás 1,9%-os évi növekedéséhez 1,6%-kal járult hozzá a technológiai fejlődés és mindössze 0,3%-kal a tőkeintenzitás növekedése.¹¹ Ennek alapján kijelenthető, hogy egy ország, régió, egy társadalom gazdasági növekedéséhez legnagyobb mértékben a technológiai fejlődés járul hozzá, amely az innovatív és K+F-tevékenységek következménye.

A *tudás, innováció és kreativitás* nem csak a technológiai iparágakban (bár ezek jelentősége vitathatatlan) gyümölcsözteszhető, hiszen a kultúra is válhat a gazdaság meghatározó részévé. Egy új és dinamikusan fejlődő húzóágazat jöhet létre a gazdasági térben, amennyiben felismerjük a kreatív kulturális szolgáltatóiparban rejlő lehetőségeket. Ezáltal a kulturális örökség hasznosítása és a hozzá kötődő iparágak terjeszkedése a versenyképességet erősítő gazdasági stratégia részeként fogható fel. A kulturális és kreatív iparágak Európa legjobban teljesítő ágazatai voltak a 2010-es évek derekán, amely bizonyítja az ebben rejlő perspektivikus lehetőségeket.¹² Ugyanakkor a munkahelyteremtő és a munkaerő-megtartó képességük is jelentős, az EU-ban több mint 12 millió embert, az uniós munkaerő 7,5%-át foglalkoztatják (2,5-ször annyi személyt, mint a gépjárműgyártók és 5-ször annyit, mint a vegyipar).¹³ Az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája¹⁴ által közzétett kiadványban adatok támasztják alá, hogy a kulturális és kreatív tevékenységek számos országban húzóágazattá váltak, ezek exportértéke (2011-ben) 624 milliárd dollárra rúgott.¹⁵

Az innováció megvalósulásának előfeltétele a *tudás* folyamatos bővítése és a tehetségek felfedezése, illetve kiaknázása egy társadalmon belül. Nagymértékű minőségi változás figyelhető meg a tudományos és technikai forradalom következtében, ez pedig a jövőben csak fokozódni fog. Ebből a szempontból már nem a tőke a legfontosabb elem, hanem a tudás és a minőségi munkaerő. A tudásalapú társadalom az, amely biztosítja a fejlődést, a teljesítmény pedig főleg a munkaerő képzettségén, képességén és erkölcsén múlik. A jelenben nem ismerünk olyan országot, amely gazdaságilag sikeresnek mondható és a tudást, az oktatási rendszert nem kezelte volna prioritásként. Ma már nem a tőke hiánya a legnagyobb probléma, hiszen ahol megfelelő a munkaerő iskolázottsága és ehhez csatlakozik az erkölcsi viselkedés normarendszere, az a tőke számára gravitációs hatásként hat, bárhonnán jöjjön is. Az arisztokrácia és a tőkésosztály után a tehetségek és a tudás uralma következik.¹⁶

¹¹ SAMUELSON–NORDHAUS 2012.

¹² UNCTAD konferencián (2008) közzölt adatok alapján.

¹³ Európa Pont 2016.

¹⁴ UNCTAD 2008.

¹⁵ CSIZMADIA 2016.

¹⁶ KOPÁTSY 2021.

A globális innováció néhány jellegzetessége: ma már a termékek értékének közel 80%-a szellemi tőke, a reálszféra hatása a tudományos kutatásokra növekedik, az interdiszciplináris projektek egyre elterjedtebbek, az innováció területén egyre gyakrabban találkozhatunk a rugalmas kis- és középvállalkozások megjelenésével. A K+F-ráfordítások nagymértékben megnövelik egy ország gazdasági teljesítményét és stabilitást is biztosítanak válságos időszakokban. Németország a 2008-as válság után 10%-kal növelte K+F kiadásait, Kína ezt az időszakot követően 1500 milliárd dollárt fektetett főleg környezetbarát és IT-technológiákba, ezek a befektetések biztosították mindkét esetben a piacvezető szerepet a szerszámgépipar- és az IT-szektorban. A tudományos és technológiai parkokat a vállalatok, K+F-intézetek és egyetemek hármasság együttműködése kelti életre, amelyekhez természetesen pénzügyi szervezetek is csatlakoznak. Ezek teljesítőképessége és versenyképessége attól függ, hogy a közös tanulás, illetve az innovációs kultúra kialakul-e térségükben. A 21. századra jellemző, hogy globális szinten új innovációs központok versenyeznek egymással, a nagy hírnévvel rendelkező Szilícium-völgy már nincs egyedül. A nagy technológiai, innovációs és kutatóparkok¹⁷ létrehozása világszerte bizonyítja az innováció vitathatatlan jelentőségét.¹⁸ Az országok, régiók akkor képesek a fejlődés és biztonság útjára lépni, ha megértik az innováció, a tudás és kreativitás fontosságát. Mindezzel szoros összefüggésben van a *big data* (nagy adattömeg) és a *digitalizáció*, mindkettő a globális tér hajtómotorja lett, úgy a gazdasági életben, mint mindennapjainkban egyaránt. A jelenben is megfigyelhető, de a jövőben hatványozottan igaz lesz, hogy azon városok, régiók, országok jutnak vezető szerephez, amelyek az új gazdasági erőforrást¹⁹ elsőként építik be gazdasági szerkezetükbe, és a foglalkoztatottak nagy része a tudományos kutatásban, illetve a felsőoktatásban talál munkát. A tanulás során aktív tudásra, azaz képességekre vagy kompetenciákra teszünk szert, ez pedig eladhatóvá válik ott, ahol kereslet van rá a piacon, így válik az információ anyagi erővé, tőkévé.²⁰

Az eddig felsorolt fejlődésgeneráló elemek mellett – iparosodás, innováció, K+F, tudás, digitalizáció, big data – a gazdaságfejlesztés tekintetében figyelembe kell venni a világ összekapcsolt jellegét és az *ellátási láncok* világát. Az országok, régiók és kontinensek közötti intenzív kapcsolatok megteremtése nem valamilyen választható lehetőségként jelenik meg, hanem létszükségletté vált a jelenben. A kapcsolatok megteremtését az infrastrukturális hálózatok biztosítják, amelyek internetkábeleket, vezetékeket, elektromos hálózatokat, gázvezetékeket, autópályákat, vasutakat, hidakat, alagutakat, repülőtereket jelentenek. A globális szállításnak, kommunikációnak és energiahálózatoknak e rendszere teszi lehetővé az ember-, áru-, adat- és tőkeáramlás egyre bővülő megvalósítását. Ebben az összeforrt kapcsolati hálóban, amely egyre inkább komplexsége válik, a városok gazdasági szempontból fontosabbak lesznek majd, mint az államok, és az állami hadseregek feladata pedig a határok mellett a kereskedelmi láncok védelme lesz. Az összekapcsoltság vázát és érrendszerét alkotó infrastruktúra a világgazdaság

¹⁷ Ilyen például a Boston Innovációs Kerület, Szilícium-völgy, Daedeok Innopolis stb.

¹⁸ CSIZMADIA 2016.

¹⁹ Adat, információ.

²⁰ Kocsis 2022.

hajtóereje, több trillió dollárral járulnak hozzá ennek fejlődéséhez. Ez jelen pillanatban a legjobb beruházás, történelmi szempontból vizsgálva Khanna szerint az Amerikai Egyesült Államokban (USA) 1 befektetett dollárra 2 dollár jövedelem jutott, ami azt jelenti, hogy kétszer akkora bevételt értek el, mint amennyit ráfordítottak befektetések által.²¹ Az infrastruktúra iránti kereslet és kínálat között óriási a szakadék, a befektetések jelen pillanatban globális szinten évente több mint 3 trillió dollárt követelnek (összehasonlításképpen a védelmi kiadások 1,75 trillió dollár, bár ezen a területen a jelenben és a jövőben jelentős növekedés várható), az előrejelzések szerint 2025-re ezek hozzávetőlegesen 9 trillió dollárra rúgnak majd. A globális összekapcsoltság forradalmának korszakában élünk. Az „infrastrukturális mátrix” 64 millió km autótutat, 2 millió km vezeték, 1,2 millió km vasutat, 750 ezer km tenger alatti internetkábel jelent, ezzel szemben mindössze 250 ezer km-nyi nemzetközi határral rendelkezik a világ. Előreláthatóan a következő 40 évben az emberiség több infrastruktúrát épít majd, mint az elmúlt 4000 évben. Mindez egyre inkább egy áramkör hálózatához hasonlít, a világ kezd úgy kinézni, mint az internet.²² Ez a típusú összekapcsoltság az elmúlt időszak háborús eseményei következtében is megmaradt. Igaz ugyan, hogy befelé fordulás figyelhető meg az államok részéről, geoökonómiai szintér alakult ki és van kialakulóban, de a világ országai, kontinensei olyan mértékben összeforrtak, hogy a gazdasági egymásrautaltság gravitációjából egyik fél sem törhet ki, ez pedig a nagyhatalmakra is igaz. Ennek az összekapcsoltságnak köszönhető nagyrészt az úgynevezett ellátási láncok létrejötte és globális szintű kiépülése. Legfőbb jellegzetességük, hogy a láncszemek legtöbbször más-más földrajzi helyen vannak, ott ahol a ráeső feladat megoldása a leoptimalisabb és a legnagyobb hatékonyságot szavatolja. Az ellátási lánc folyamata a kitermeléstől a termelési tevékenységeken keresztül a késztermék értékesítéséig tart. Ez valójában része az értékláncnak, amely a belső logisztika, gyártás és marketing mellett még magában foglalja a vállalati infrastruktúrát, emberierőforrás-menedzsmentet, a kutatás-fejlesztést (K+F) és beruházást is.²³ Az ellátási láncok tranzakciók rendszerei, a láncszemek pedig „mikro-interakciókként” jelennek meg, ezek a világ útjai, ahol mindenki és minden mozgásban van. Azon városok, régiók, államok, amelyek kimaradnak az ellátási láncokból, elveszítik kapcsolatukat a globális gazdasággal (valójában magával a gazdasági realitással), ezáltal nemhogy fejlődési lehetőségeiket minimizálják, de túlélési esélyeik is drasztikusan csökkennek. Az ellátási láncok fontosságát bizonyítja az is, hogy ezek a világ gyorsan fejlődő részein teljesen új településformákat szülnék. Ez az újszerű megközelítés hívja életre a gyárvárosokat, amelyek az ellátási lánc világának „pop-up” városai, és jellemző rájuk, hogy általában egy központi vállalat vagy ipar köré épülnek ki. A különleges gazdasági övezetek (KGÖ) saját szabályozás által működnek, amely vonzza a befektetőket.²⁴ Az ellátási lánc rendszere minden szuperhatalom helyére lépett, ezek a nagy ellátási-lánc-háborúban versenyeznek, aki ezeket uralja,

²¹ KHANNA 2017.

²² KHANNA 2017.

²³ ILLÉS et al. 2003.

²⁴ A befektetések hiánya pedig Székelyföld egyik alapvető problémája.

az uralja a világot.²⁵ Ezt igazolja a mostani orosz–ukrán háború is, a nagyhatalmak óvakodnak a közvetlen katonai konfliktus kirobbanásától, de az erőforrások ellátásának jogáért folyik a harc (gáz, kőolaj) és a piacok megszerzéséért (USA és Kína konfliktusa is). Ez az új konfliktushelyzet rengeteg változást hozott, egyrészt megmutatta Európa sérülékenységet és kiszolgáltatottságát, de még mindig jelentős gazdasági erővel rendelkezik. Az Európai Unió jelen pillanatban is az egyik legnagyobb befektető az Egyesült Államokban, ez a partnerség pedig tovább növelheti a 3 milliárd dolláros napi forgalmat és a két kontinenst gazdaságilag valójában egybeolvasztja. A gazdasági egybeolvadás másik kiemelkedő példája a Csendes-óceánon átívelő Transz-csendes-óceáni Partnerségi Megállapodás (Trans-Pacific Partnership, TPP).²⁶ A világ jelenleg három legnagyobb gazdasági hatalma – Amerika, Kína és Európa – tekintetében a kapcsolatok furcsa egyvelege figyelhető meg a konfliktus, együttműködés és verseny egymásba fonódó hálójában. Az ellátási láncok funkcionális áramkörei a globális gazdaság érrendszerét alkotják, ahol áramlások, ugyanakkor tranzakciók hatalmas mennyiségű megvalósulását figyelhetjük meg. Az ellátási láncok világát azonban csak akkor tudjuk pozitív értelemben megközelíteni, amennyiben az figyelembe veszi és tiszteletben tartja az ember érdekeit, méltóságát, illetve a természetvédelem és fenntarthatóság alapelveit. A jövő eldönti, hogy a nyitott, keverékkultúrákból álló világ vagy az orwelli megabirodalmakból álló világ körvonalazódik a jövőben, talán remélhetőleg egy nyitott, de a nemzeti, kulturális és vallási gyökereket, hagyományokat és identitást tiszteletben tartó.²⁷

Az elemzett régió helyzetképe

A következőkben vizsgáljuk meg, hogy a globális szinten fejlődést generáló elemek tekintetében Székelyföld milyen helyzetben van jelen pillanatban. Ez azért fontos, mert az elemzett régió a globális tér része, ezért a fentebb bemutatott elemek rá is hatással vannak, és jelentős mértékben ezek fogják befolyásolni jövőbeni fejlődését közép- és hosszú távon.

Az ipar fejlettségi szintje

Amint azt már említettük, az *ipar*, ennek fejlettségi szintje, illetve a modern technológiák jelenléte a gazdasági fejlettségi szint egyik meghatározó tartópillére. Ezért ennek megfelelően elsőként Székelyföld tágabb környezetében, nevezetesen Erdélyben, elemeztem az ipar jelenlétét, a nominális GDP és a bérek közötti összefüggéseket.²⁸ Az alábbiakban ezeket mutatom be hivatalos és reális statisztikai adatok alapján.

²⁵ KHANNA 2017.

²⁶ KHANNA 2017.

²⁷ KOC SIS 2022.

²⁸ KOC SIS 2022.

1. táblázat: Erdély ipari vállalatai, a nominális GDP és a havi nettó átlagkereset régiók szerinti felosztásban

Régiók	Gazdasági mutatók	Ipari cégek száma	Nominális GDP/fő (euróban)	Átlagos havi nettókereset (lejben)
	Partium	4200	7249	2051
	Székelyföld	1884	6414	1987
	Közép-Erdély	5516	9986	2622
	Észak-Erdély	2580	7036	1993,5
	Dél-Erdély	6015	9981	2318
	Bánság	4612	10760	2374

Forrás: a szerző szerkesztése Barna–Kapitány 2018; Csiki 2020 alapján

Az említett forrás 2017–2018-as adatokat használ,²⁹ ezért a rendelkezésre álló adatok alapján frissítettem ezeket, de a helyzet változatlan maradt. Ennek értelmében 2020-ban az egy főre jutó GDP értéke Kovászna megyében 7947 euró/fő, Hargita megyében 8019 euró/fő,³⁰ Maros megyében 9102 euró/fő, Brassó megye 13 364 euró/fő, Kolozs megye 15 801 euró/fő, Szeben megye 12 122 euró/fő, Temes megye 13 747 euró/fő. A komplexipar ágazati súlya³¹ Székelyföldön mindössze 16%, Közép-Erdélyben és Partiumban 25%, Dél-Erdélyben 37%, Bánságban 38% és Észak-Erdélyben 28%. Az egy főre jutó nettó kereset pedig 2019-ben a Székelyföldi régióban 2505 lej/fő, Partiumban 2530 lej/fő, Közép-Erdélyben 3277 lej/fő.³²

A fenti adatok egyértelműen érzékeltetik a mutatók közötti összefüggéseket, az inkább iparosodott régiókban nagyobb a GDP/fő értéke és a nettó átlagkereseté is. Az egyetlen kivételt Dél-Erdély és Bánság viszonya képezi, ennek oka, hogy a Dél-Erdélyi régió adataiba beleszámolják a viszonylag fejletlen és kevésbé iparosodott Hunyad megyét is, amely jelentősen le húzza az átlagot, ha e nélkül számolunk, akkor Dél-Erdély átlagos havi nettó keresete 2425,3 lej lenne (2017-es adat). Az adatokból az is kiolvasható, mivel Székelyföld a legkevésbé iparosodott erdélyi terület, és a legkevésbé elterjedtek a modern technológiák is, ezért ott a legkedvezőtlenebbek a makrogazdasági mutatók, ami egyértelműen összefügg az életszínvonallal. Középtávon kitorési pont lehet a mezőgazdasági szektor és az ehhez kapcsolódó iparágak fejlesztése, ennek hagyománya is van a régióban, viszont ez a modern technológiák bevezetésével és a digitalizáció elterjedésével valósítható meg. Az ipar mindenképp meghatározó a fejlesztés szempontjából, viszont csak abban az esetben eredményes, amennyiben biztosított a know-how beültetése és a szakemberek kiképzése ezen a területen. Igaz ugyan, hogy a legáttörőbb eredményt a saját tőkével való termelés biztosítja, ám figyelembe kell vennünk, hogy az elemzett régió jelentős lemaradásban van, ugyanakkor egy egységes, szuverén államon belüli terület. Mindezek eredményeként nincs realitása a csak saját tőkéből való fejlesztéseknek, ezért a kettős stratégia a legkézenfekvőbb a régió számára.

²⁹ Székelyföld a fenti elemzésben csak Hargita és Kovászna megyét foglalja magában.

³⁰ Ez a két fő székelyföldi megye.

³¹ 2018-ban.

³² Erdélystat 2021.

Egyrészt be kell engedni és vonzóvá kell tenni a térséget a külföldi, illetve más régiókból érkező működőtőke-beruházásoknak, és ezzel párhuzamosan endogén tényezőkön alapuló, saját ipari fejlesztéseket kell elkezdni, jól meghatározott területeken. Az endogén tényezőkön alapuló fejlesztések lehetnek olyan területek, amelyek közvetlen (direkt) vagy közvetett (indirekt) módon közelebb állnak az ott élő lakosság hagyományaihoz és eddigi életviteléhez, mint például az élelmiszeripar, kitermelőipar vagy textilipar.³³

Az elemzett adatokból az is kitűnik, hogy Románia és ezen belül Erdély erősen polarizáltak a gazdasági fejlettség szempontjából. A polarizáció mérésére az úgynevezett szigma konvergencia módszerét hívhatjuk segítségül. Ez a módszer a GDP-t veszi figyelembe, a szigma konvergencia akkor valósul meg, amikor a GDP relatív szórása időben csökken, azaz a legnagyobb és a legkisebb értékek közelítenek egymáshoz. A régiók közötti egyenlőtlenségek vizsgálatakor az egy főre eső GDP-t (PPP) és a munkanélküliségi rátát használják. Romániában (így Erdélyben is) a külső konvergenciát belső területi polarizáció kísérte, a székelyföldi megyék folyamatosan pozíciót vesztek és beindult ezek periferizációja. Számadatokkal (a megyék–NUTS3) kimutatható ez a folyamat a GDP (EU-átlaghoz mért) fejlődésében, a három megyében³⁴ 2000 óta néhány százalékos növekedés volt, más megyék megugró fejlődéséhez képest. Erdélyben egy délnyugati–északkeleti lejtő látszik konszolidálódni (duális térszerkezet), ami azért is aggasztó, mert az északkeleti részen él a magyarság 2/3-a. A foglalkoztatási ráta alacsony romániai szinten, tehát a gazdasági növekedés és a GDP növekedése nem jár feltétlenül a foglalkoztatási ráta növekedésével. Mindhárom székelyföldi megye országos szint feletti munkanélküliségi rátával rendelkezik, de összességében a GDP és a munkanélküliség tekintetében a középmezőnyben találhatók. Az FDI tekintetében az országba érkező külföldi tőke több mint 50%-a a fővárosra és környékére koncentrálódik. Székelyföld nagy részét kitevő Hargita és Kovászna megyék nem bizonyulnak vonzóknak a külföldi tőke szemszögéből, Hargita megyénél kisebb tőkebevonási kapacitással egy megye sem rendelkezik erdélyi szinten, Kovászna megyénél is csak Beszterce-Naszód és Krassó-Szörény esetében rosszabbak az adatok.³⁵

Támogatási lehetőségek az ipar fejlesztésére

A székelyföldi ipar fejlesztésének egyik lehetséges és leginkább kézenfekvő módja az európai uniós és a román állam által kiírt, vissza nem térítendő támogatások lehívása, ezekből az elmúlt időszak néhány legfontosabbjait az alábbiakban részletezem.

Kompetitivitás Operatív Program, 4.1.1-es intézkedés: Termelési tevékenységeknek szánt befektetések. Összköltségvetés: 358 millió euró, pályázási feltételek: mikro, kis- és középvállalkozásoknak szól a kiírás. A TEÁOR-kód³⁶ szerint a következő cégek pályázhatnak: feldolgozóipar, autójavítás építkezési ipar, szállítás és raktározás, vendéglátóipar, tudományos, műszaki, adminisztratív tevékenységi körök, oktatás, egészségügy, kulturális

³³ Kocsis 2022.

³⁴ Legfőképpen Hargita és Kovászna megyékben.

³⁵ CIRIPERU 2020.

³⁶ Románul CAEN-kód.

és szabadidős tevékenységek, egyéb szolgáltatások (kivételek vannak megjelölve), kereskedelem. Elszámolható költségek: gépek, felszerelések, IT-eszközök, szoftverek, épületek felújítása, újrahaznosítható energia használatával és energiahatékonyság bevezetésével kapcsolatos költségek, területrendezés és közművesítés, tervezési költségek, elektromos/hibrid autók vásárlása, pályázatírási és -lebonyolítási költség, a projekt kötelező nyilvánosságának biztosítása.

A megpályázható összeg értéke: 50 ezer – 1 millió euró, de azzal a kitételrel, hogy nem lehet több, mint a 2019-es üzleti forgalom ötszöröse. A támogatás mértéke a vállalkozás méretétől függ, ennek értelmében: mikrovállalkozások esetében az elszámolható költség 95%-a, kisvállalkozások esetében az elszámolható költség 90%-a, nagyvállalkozások esetében az elszámolható költség 85%-a.³⁷

A jelenlegi költségvetési ciklusban (2021–2027) is jelentős figyelmet szentelnek a hasonló beruházások támogatására. Előreláthatóan ezek az Intelligens Növekedés, Digitalizáció és Pénzügyi Eszközök Operatív Program,³⁸ a Megfelelő Tranzíció Operatív Program³⁹ és a Regionális Operatív Program⁴⁰ keretén belül valósulnak meg.⁴¹

Figyelemre méltók azok a támogatási lehetőségek, amelyeket román állami alaptól finanszíroznak bár, de EU-s segítséggel, és nem tartoznak a fent említett operatív programok rendszerébe. A Román Vállalkozási és Turisztikai Minisztérium⁴² által menedzselte kiírások is a társadalmi-gazdasági fejlődést hivatottak előmozdítani, nagy hangsúlyt fektetve a vállalkozások támogatására. E pályázati lehetőségeket évente írják ki a 2022–2027-es időszakban. Az egyik ilyen vissza nem térítendő támogatás a frissen induló vállalkozásokat támogatja és a Start Up Nation nevet viseli.

A Start Up Nation támogatási eszköz

A támogatás „de minimis” típusú, ami azt jelenti, hogy az utóbbi három év leforgása alatt a vállalkozás nem részesült 200 ezer eurót meghaladó támogatásban, vagy szállítást végző vállalkozások esetén ez nem haladja meg a 100 ezer eurót.

A támogatás összege változó attól függően, hogy a vállalkozó egy vagy két személyt alkalmaz legalább két évre a projekt megvalósítása során. Az előző esetben 100 ezer lej, míg az utóbbiban 200 ezer lej vissza nem térítendő támogatást biztosítanak. A támogatás mértéke mindkét esetben maximum 95% az elszámolható költségek értékéből (Vállalkozásfejlesztési és Turisztikai Minisztérium, 2022). Pályázási feltételek: olyan cégek pályázhatnak, amelyeket 2020. január 1-je után alapítottak, a cégnek nincs állami adóssága, nem pályázhat az a cég, amely már részesült Start Up Nation támogatásban vagy a Grant Capital és HORECA programok valamelyikének a támogatásában. Mezőgazdaságban tevékenykedő cégek nem pályázhatnak. Elszámolható költségek:⁴³ technológiai felszerelések, gépek, a tevékenység lebonyolításához szükséges területek

³⁷ Európai Befektetések és Projektek Minisztériumának Hivatalos Portálja 2022.

³⁸ Programul Operațional Creștere Inteligentă, Digitalizare și Instrumente Financiare, POCIDIF.

³⁹ Programul Operațional Tranzitie Justă, POTJ.

⁴⁰ Programul Operațional Regional, POR.

⁴¹ Európai Befektetések és Projektek Minisztériumának Hivatalos Portálja 2022.

⁴² Ministerul Antreprenoriatului și Turismului.

⁴³ Olyan költségkategóriák, amelyeket a pályázat támogat.

vásárlása, szállítási eszközök, digitális fejlesztések (minimum 25 ezer lej értékben), bútorzat, szabadság, a pályázat népszerűsítésének költségei.⁴⁴

Ugyancsak a fent említett minisztérium hatáskörébe tartozik még két állami de minimis típusú támogatás, az egyik az úgynevezett mikroipari (*microindustrializare*) tevékenységeket, míg a másik a kereskedelmi tevékenységeket támogató eszköz.

A támogatás mértéke 85%, de nem haladhatja meg az 500 ezer lejt a termelőcégek esetében, míg a kereskedelemmel foglalkozó cégek támogatása nem haladhatja meg a 300 ezer lejt kedvezményezettenként. Elszámolható költségek: gépek, eszközök, felszerelések, bútorzat, berendezések újrahasznosítható energiák használatához, járművek, utánfutók, rakodók, emelők beszerzésének támogatása, helyiség vásárlása termeléshez és raktározáshoz, adminisztratív/működési költségek korlátozott mértékben (fizetések, energiafogyasztás, könyvelés stb.), digitális fejlesztések (weboldal, domain stb.).⁴⁵

A kulturális és kreatív iparágak jelentősége

Gyakran kézenfekvő és közhelynek számító megállapítás Székelyföld esetében, hogy a kiemelkedő természeti szépsége, hagyományai és vendégszeretete miatt fő húzó gazdasági motorja a turizmus lehetne. Valóban a turizmus jelentős mértékben hozzájárulhat a fejlesztéshez, de csak abban az esetben válhat a régió húzó- és sikeres ágazatává, ha az egyszerű szálláslehetőség biztosítása keretét átlépi, és megfelelő kapcsolatot teremt a kulturális és kreatív iparágakkal (amint fentebb, a globális elemeknél bemutattam). Ebben a megközelítésben ez azt jelenti, hogy múzeumok, könyvtárak, kiállítások, fesztiválok, film, rádió, ünnepek, színház, tánc, könyv, sajtó, más kiadványok, digitális tér, építészet, divat, festészet, antikvitás, szobrászat, fotó elemeit ötvözi és bevonja a régió kulturális és természeti szépségeinek népszerűsítésébe, ismertetésébe.⁴⁶

A humán fejlettségi index

Amint azt a tanulmány első részében bemutattam, szinte kivétel nélkül, bármelyik ország vagy régió fejlesztéseinek megvalósítása szempontjából prioritásként kell kezelnie az *innovációt, a kutatás-fejlesztést (K+F), tudást és kreativitást*. Ez az általunk vizsgált székelyföldi régió esetében sincs másképp. Ezek a fejlődést generáló elemek azonban közvetlen kapcsolatban vannak az emberi tényezővel. Szellemi tőkét képviselnek, és csak abban az esetben jelennek meg és alkalmazhatók, amennyiben egy régió vezetői, a társadalom tagjai megértik jelentőségét, befogadóvá válnak ezekkel szemben, illetve megtanulják felhasználni a kívánt célok elérésére. Ebből következik, hogy a legfontosabb alapot és termőtalajt a tudatosan és módszeresen tervezett, a legkisebb kortól a felnőtt korig tartó tanulás biztosítja. Amennyiben egy ilyen tervezet alapján kiképzett

⁴⁴ Morado Consulting Pályázatfigyelő Portál, Start Up Nation állami támogatás, lásd: <https://bit.ly/3K538H4>

⁴⁵ Projektmozsa Pályázatfigyelő Portál 2022.

⁴⁶ Kocsis 2022.

generáció felnő, és sikerül szülőföldjén tartani vagy visszahívni tanulmányait követően, az eredmény közép- és hosszú távon a gazdasági életben is érzékelhetővé válik. A humán fejlettségi index (HDI) vizsgálata válik indokolttá ebben a kérdésben, amely egy komplex mutatószám és három összetevője van: a születéskori várható élettartam, az oktatási komponens és az egy főre eső GDP értéke. A mutató élettartam- és oktatási komponensét a társadalmi konvergencia mérésére használják. A mutatót elemzések során felosztják, és sok esetben ennek összetevőit külön-külön elemzik. A jelenlegi tanulmányban a GDP bemutatását fentebb már elemeztük, ez annyiban szorul kiegészítésre, hogy amennyiben átlépjük Erdély földrajzi határait, főleg a moldvai megyék még a székelyföldi adatoknál is gyengébben teljesítenek. Például Vaslui megye nominális GDP/fő értéke 4336 euró, Suceava megye 5460 euró, Galati megye 6251 euró, Vrancea 5891 euró, Teleorman 5354 euró stb.⁴⁷ Ezeket összehasonlítva a székelyföldi átlagot képviselő adattal, amely 6414 euró, illetve a tanulmány 1. táblázatában bemutatott adatokkal, elmondható, hogy Székelyföld országos szinten félperiféria-státusszal rendelkezik. Másrészt azonban Székelyföld helyzete lényegesen jobb, amennyiben szociális mutatókkal (oktatás, egészségügy) egészítjük ki az elemzést, illetve a különbségek a főváros és az ország többi része között is kisebbek. A mutató értelmében tehát a székelyföldi régió középmezőnyös, félperiférikus helyzetben van jelen pillanatban, de fokozatosan leszakad a dél-erdélyi és észak-erdélyi térségekhez képest, ami ha folytatódik, a moldvai perifériához közelít, innen a centrum folyamatosan abszorbeál termelési tényezőket, munkát, tőkét, és az innováció is itt jelentkezik.⁴⁸

A vissza nem térítendő támogatásokat illetően a Regionális Operatív Program (ROP⁴⁹) a Romániát felosztó nyolc fejlesztési régió szerint fogalmaz meg támogatási kereteket, Székelyföld a Központi Fejlesztési Régióhoz⁵⁰ tartozik. A ROP központi régió-nak szánt támogatásai szempontjából kiemelkedőek a KKV-knek szánt támogatási keretek, amelyek K+F, technológiai transzfer, digitalizáció, oktatás, turisztikai aktivitások támogatásait célozzák meg.⁵¹

A szakképzés, továbbtanulás, foglalkoztatás támogatását az Oktatási és Foglalkoztatási Operatív Program⁵² biztosítja, ennek keretén belül is tíz prioritási tengely van, amelyek különböző oktatási és foglalkoztatási területeket hivatottak támogatni a 2021–2027-es időszakra.⁵³

Infrastruktúra és ellátási láncok

Az eddig bemutatott fejlődést generáló elemek mellett, mint ahogy a globális tér fentebbi elemzéséből is kitűnik, nem hagyhatjuk figyelmen kívül az elemzett régió összekapcsoltságának jellegét, amely lehetőséget biztosít az ellátási láncokba való

⁴⁷ Erdélystat 2021.

⁴⁸ BENEDEK 2016.

⁴⁹ Programul Operațional Regional, POR.

Regiunea de Dezvoltare Centru.

⁵⁰ Lásd: <http://regio-adrcentru.ro/structura-por-2021-2027>

⁵² Programul Operațional Educație și Ocupare.

⁵³ Európai Befektetések és Projektek Minisztériumának Hivatalos Portálja 2022.

bekapcsolódásba. Székelyföld szempontjából, következésképpen megállapítható, hogy a már vázolt fejlesztések mellett a globális vérkeringésbe való bekapcsolódás jelenti reális gazdasági fejlesztésének egyik legjelentősebb tartópillérét. Ez infrastrukturális fejlesztéseket jelent, legfőképpen a közlekedés területén – utak, autópályák, vasutak, repterek –, amelyek által megvalósítható az összekapcsoltság, nemcsak régióin belül, hanem más országos és globális gazdasági régiókkal egyaránt. Székelyföld hatalmas előnye ugyanakkor földrajzi elhelyezkedésében is rejlik, hiszen majdhogynem az ország közepén helyezkedik el, de ez az elhelyezkedés európai szempontból is előnyösnek mondható. Ez pedig megfelelő infrastruktúrával lehetőséget nyitna számára egy országos, távlatilag pedig egy térségbeli, logisztikai áruelosztó központ szerepében.

Íme, Székelyföld jelenlegi közlekedési infrastruktúrájának helyzete az autópályák, repterek és vasutak szemszögéből. Románia autópálya-hálózatában jelenleg már átadtak és használnak 982 km-t, építés alatt van 431 km, illetve az ország keleti részén (Moldva) tervezés és előkészítés alatt egy hosszabb szakasz, ez esetben az átadás időpontja bizonytalan. A hálózat Hargita és Kovászna megyéket teljes mértékben elkerüli, még Maros megyének is csak az A3-as pályából jut egy hozzátvetőlegesen 40 km-es szakasz. Ami viszont még ennél is nagyobb aggodalomra ad okot, hogy az említett megyékben még tervezet szintjén sem jelennek meg autópályák. A jelenlegi autópálya-térképből kiolvasható, hogy legjobb helyzetben a dél-erdélyi régió van, Észak-Erdély felzárkózóban, de ott is építés alatt vagy a tervezés szintjén jelennek meg szakaszok.⁵⁴

A repterek tekintetében Románia jelen pillanatban 16 utas- és áruszállításra alkalmas reptérrel rendelkezik, de Hargita és Kovászna megye egyértelműen nélkülözi ezeket. Ezt részben ellensúlyozza a Marosvásárhelyen (Târgu Mureș) található Aeroportul Internațional Transilvania (Erdélyi Nemzetközi repülőtér) reptér, amely utasforgalom tekintetében (36 495 utas 2022. január–április időszakban) valamivel a középmezőny alatt helyezkedik el.⁵⁵ Hamarosan megnyitják azonban Brassóban Európa egyik legmodernebb repterét, ennek köszönhetően a marosvásárhelyi reptér bekerül a Kolozsvár–Szében–Brassó-háromszög szorításába, amelynek akár utasvesztési következményei is lehetnek.

Ami a vasúti infrastruktúrát illeti, Románia vasúthálózatát jelenleg kilenc fővonal alkotja, ezek képezik a vasúti szállítás gerincét, és ezekhez csatlakoznak a mellékvonalak is. Erdélyben a következő településeken haladnak át ezek a fő vonalak, amelyek egyben a legfontosabb vasúti csomópontok is: Brassó, Nagyszeben, Arad, Kürtös, Segesvár, Tövis, Székelyföldvár, Kolozsvár, Nagyvárad, Mádéfalva, Déda, Dés, Nagybánya és Szatmárnémeti.⁵⁶ Székelyföld szempontjából mindössze egy jelentősebb csomópont jelenik meg Mádéfalva képviselőjében, amelyből következik, hogy a régiót a fő vasúti vonalak is elkerülik.

A közlekedési infrastruktúra fejlesztésére lehetőséget teremtenek a 2021–2027-es periódusra az EU kohéziós alapjai, amelyek jelentős mértékben főleg útvonalak és vasúti hálózatok kiépítését támogatják. Az uniós források operatív programokon keresztül hívhatók le, Romániában a közlekedési infrastruktúra támogatására kijelölt alap

⁵⁴ Románia autópályái, lásd: www.130km.ro/harta.html

⁵⁵ 2m News 2022.

⁵⁶ Lásd: <https://web.archive.org/web/20090207182728/www.mt.ro/statistici/feroviar.html#>

a Szállítási Operatív Program⁵⁷ keretében pályázható meg fejlesztésekre, ez a Befektetésügyi és Európai Projektek Minisztérium⁵⁸ alárendeltségébe tartozik.

A bemutatott adatokból egyértelműen kitűnik, hogy Székelyföld infrastruktúrája nemcsak európai szempontból, de még az átlag romániai helyzethez képest is jelentős lemaradásban van. De miért is fontos az infrastruktúra fejlesztése, és ezáltal az összekapcsoltság megvalósítása? Az infrastrukturális beruházásoknak gazdaságélénkítő hatásuk van. Jelentősen hozzájárulnak a régió GDP-növekedéséhez, de munkahelyteremtő és jövedelemnövelő hatásuk is van, aminek következtében növekedik a kereslet a piacon, ez a pozitív hatás pedig begyűrűzik más gazdasági szektorokba is. Ugyanakkor bizonyos szolgáltatásokat is fellendít, mint amilyenek a tervezőcégek, topográfusok, hatástanulmányt végzők, tanácsadók, pályázatírók stb. Kedvezőtlen gazdasági környezetben, mint amilyen a mostani is, a Covid utóhatásának és az orosz–ukrán háborúnak köszönhetően, két típusú gazdaságpolitikai út áll a döntéshozók előtt: az egyik a szigorításoké (amely sajnos kibontakozóban van), a másik pedig a befektetéseké (főleg infrastrukturális), amely mindig lendületet ad a gazdaságnak. A befektetések több ízben is bizonyították jótékony hatásukat recessziós vagy recesszió közeli állapotokban, erre talán a legjobb példa az egyesült államokbeli nagy infrastrukturális befektetések az 1920-as évek eleji recesszió idején. De ennél sokkal többről van szó. A közlekedési infrastruktúra vonzóvá tesz egy régiót, ugyanakkor megkönnyíti az áru, tőke és munkaerő helyváltoztatását a régióon belül és az azt körülvevő térségekkel egyaránt. Ez azonban még mindig nem elég egy áttörő és fenntartható fejlesztés megvalósításához. A válasz a globális vérkeringésbe való bekapcsolódásban keresendő. Az infrastrukturális hálózatok által biztosított összekapcsoltság lehetőséget teremt, de a gazdaság fejlesztéséhez ma már többre van szükség, nevezetesen a helyi és bennszülött gazdasági berendezkedésből való kitörésre. A jelenkor egyik jellemzője, hogy már nem külön-külön vállalatok, hanem ellátási láncok versengenek egymással, amelyek egyre nagyobb földrajzi területeket fednek le, és az ebből kimaradt régiók (akár országok, városok) önmagukban nem képesek hatékonyan felvenni a versenyt. Székelyföld esetében sincs ez másként, ennek gazdasága, ipara, szolgáltató szektorai részesei kell legyenek valamelyik ellátási láncnak/láncoknak, ez biztosítja a nagyobb piaci részesedést is. Nem kizárólag globális láncokról van szó, főleg kezdetben elegendő kisebb erdélyi vagy országos láncokba bekapcsolódni, idővel akár a balkáni vagy a V4-es övezetbe kitermelésben, feldolgozóiparban, élelmiszeriparban, szolgáltatásokban egyaránt. Az egyik leglényegesebb hangsúly a berögzült helyi mentalitásból való kitörésen van. Azonosíthatók ugyan helyi márkák, amelyek kizárólag a régióhoz köthetők főleg az élelmiszeriparban, mint például a Góbé termékek, a Székely Falat vagy akár a Csíki Sör. Ezek azonban, mivel nagyrészt⁵⁹ megrekedtek helyi szinten, súlyuk elvész, és nem képesek a régió húzó iparágáivá válni. Ennek értelmében Székelyföld a kitermelés (fa, ásványi kincsek), termesztés (zöldség, gyümölcs), tenyésztés (sertés, baromfi), feldolgozóipar (élelmiszer, textil) területén, amennyiben kapcsolódna (megfelelő infrastruktúra segítségével) országos vagy akár kelet-európai ellátási láncokhoz, megnövekedne jövőbeni biztonsága, érdeképviseletének súlya

⁵⁷ Programul Operațional Transport.

⁵⁸ Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene.

⁵⁹ Kivétel talán a Csíki Sör, amely a magyarországi piacon is fellelhető.

és piaci lefedettsége. Ugyanakkor az összekapcsoltság, a földrajzi előnyök kihasználásával, lehetőséget teremthet egy országos – idővel akár térségbeli – logisztikai központ kiépítéséhez is.⁶⁰ A fejlődés érdekében azonban a láncokba (regionális vagy világszintű vérkeringésbe) való bekapcsolódás mellett, mint ahogy ez a tanulmányból kitűnik, elengedhetetlen az ipar fejlesztését, az innovációt, tudást, digitalizációt és big datát prioritásként kezelni.

Összegzés és következtetések

Székelyföld jelenlegi gazdasági helyzetét elemezve elmondható, hogy Hargita és Kovászna megyék a makrogazdasági mutatók tekintetében erdélyi szinten a sereghajtók táborába tartoznak, a részben ehhez a régióhoz tartozó Maros megye pedig alsó-közép kategóriába sorolható. Az elemzett mutatók a következők: GDP és átlagjövedelem (1. táblázat), külföldi működőtőke-beruházás (FDI), infrastrukturális fejlettség és HDI-index. A tanulmányból az is kitűnik, hogy amennyiben országos szintre terjesztjük az elemzést, az elemzett régió helyzete összehasonlításban jelentősen javul, félperifériás helyzetűnek nevezhető. Benedek József azonban az ország polarizációját vizsgáló tanulmányában felhívja a figyelmet, hogy a helyzet változatlansága esetén Székelyföld a moldvai megyék, azaz a periféria irányába araszol majd a jövőben.⁶¹ Ennek tükrében kijelenthetjük, hogy Székelyföld a gazdasági fejlettség tekintetében egy (európai szinten) félperifériás ország⁶² félperifériás régiójaként értelmezhető.

A világgazdaság működési mechanizmusait figyelembe véve fejlesztési irányokat jelöl a jelenlegi tanulmány. A centrum-periféria viszony mechanizmusát elemezve elmondható, hogy a fejlesztés egyik legfontosabb feltétele az iparosítás, a saját ipar kifejlesztése és szinten tartása.⁶³ Az ipar köré épül ki majd számos szolgáltatás is, mindezek összességében a gazdasági élet fejlődését generálják. Mivel a régió fejlettségi szintje alacsony, ez önerőből nem valósítható meg, ezért a fejlesztésnek részben a külföldi működő tőke (FDI) ellenőrzött befektetésének, részben pedig az endogén (belső) lehetőségek fokozatos, tervszerű és módszeres kiaknázásának kettősségét szükséges ötvöznie. A tanulmány nem tér ki külön rá, de ez az ipar 21. századi szintű kell legyen, amely figyelembe veszi a fenntarthatóságot és a fosszilis energiaforrások jelentős mérséklését. Ennek jelentőségét az energiaválság időszakában nem szükséges részletezni. A *második irány* összetettebb, és több alkotóeleme van. Az egyik az infrastrukturális fejlesztés, amely egyrészt a külföldi tőke számára is vonzó „talaj”, másrészt a belső fejlesztések megvalósítását is segíti. Az ilyen típusú befektetéseknek mindig gazdaságserkentő hatásuk van, ami a kivitelező cégek, vállalatok mellett számos más, kapcsolódó szolgáltatási ágazatra is pozitív hatással van (ezt számos gyakorlati példa is igazolja). Ezáltal teremthető meg a keret az összekapcsoltság megvalósítására. Globális gondolkodást szükséges elsajátítani a lokális érdekek érvényre juttatása érdekében.

⁶⁰ KOC SIS 2022.

⁶¹ BENEDEK 2016.

⁶² Globális nézőpontból Kelet-Közép-Európa, amelybe Románia is beletartozik, félperifériás ország.

⁶³ Pl. kitermelőipar, élelmiszeripar, textilipar.

Bár belső regionális fejlesztésről beszélünk, a szemléletet, nézőpontot és gondolkodást világszintűre kell kiterjeszteni. Ez az előfeltétele annak, hogy a régió bekerüljön a világ-gazdaság vérkeringésébe, ami az ellátási láncokhoz való kapcsolódás által valósul meg. Az infrastruktúra anyagi formát önt és keretet biztosít, az összekapcsoltság megvalósítása pedig a szellemi tőke megfelelő felhasználásának eredménye. A globális ellátási láncokba, nélkülözhetetlen láncszemként való bekapcsolódás és a régió kívüli külső (országos vagy akár országon kívüli) piacok lefedése eredményezik az áttörő gazdasági fejlődést és ezáltal növelik a politikai érdekérvényesítés esélyeit is. Az ellátási láncok és piacok akár a hagyományokon alapuló politikai szövetségeket is felülírják, ezt gyakorlati példák is alátámasztják.⁶⁴ Az összekapcsoltságban egy másik lehetőség is rejlik, hiszen Székelyföld földrajzi elhelyezkedésének köszönhetően egy országos (vagy akár térségbeli) logisztikai áruelosztó központ szerepét is betöltheti a középtávú jövőben.

Egyértelműen összefügg az eddig leírtakkal a nagy adattömeg (big data), a tudás és innováció egymástól elválaszthatatlan elemei, amelyek egy csoportba tartoznak és egyben a *harmadik irányt* képviselik. Ha a kőolaj volt a 20. század kizárólagos üzemanyaga, akkor a 21. században e mellé csatlakozik az adat. Az információért vívott háború a napi rutin része lett. Ez pedig összefüggésben van az emberi tényezővel, ennek tudásszintjével és innováló képességével. A centrum-periféria viszony is egyértelműsíti, hogy ott, ahol nagy mennyiségű adatbegyűjtés folyik, illetve ezek megfelelő értelmezése és felhasználása, abban a térségben jelenik meg az innováció, és ahol az innováció megjelenik, ott figyelhető meg valós gazdasági fejlődés. Ebbe a kategóriába tartozó régiók, országok globális érdekérvényesítése a meghatározó, ők képviselik a centrum táborát.⁶⁵ Ez az emberi erőforrás folyamatos fejlesztésével, tanításával, képzésével, átképzésével valósítható meg, amelyekre az EU-s források is jelentős támogatást biztosítanak.⁶⁶

Vitathatatlan Székelyföld természeti szépsége, ezért már-már közhelyként emlegetik a turizmusban rejlő lehetőségeket. Bár meglátásomban a turizmusnak közel sincs olyan súlya, mint az iparnak és innovációnak, ennek jelentőségét nem hagyhatjuk figyelmen kívül. A turizmus azonban csak akkor törhet ki középszerűségéből, amennyiben összekapcsolódik a tanulmányban bemutatott módon a kulturális és kreatív iparágakkal, ez lehet a *negyedik irány*.

A bemutatott irányokat nem vagy-vagy módon kell értelmezni, ezek egyidejűleg megtett intézkedéscsomagként foghatók fel, amelyeknek közös eredője a fejlődés és növekedés irányába mozdítják el Székelyföld gazdaságát a jövőben.⁶⁷

A támogatási források tekintetében ugyanakkor az uniós és a romániai források mellett nem hagyhatjuk figyelmen kívül a magyar kormány által biztosított forrásokat, amelyeket a Pro Economica Alapítvány segít lebonyolítani. Ennek előzménye, hogy 2016-ban kidolgozták a Kós Károly tervet, amely Románia jól meghatározott régióira⁶⁸ fogalmaz meg fejlesztési prioritásokat. A gazdaságfejlesztő program főleg a mezőgazdaság, fa- és erdőgazdálkodás, a turizmus és a piaci versenyképesség fejlesztése terén

⁶⁴ Lásd EU–kínai megállapodás.

⁶⁵ Jelenleg a gazdaságilag legfejlettebb országok.

⁶⁶ A 2. táblázatban ez nyomon követhető.

⁶⁷ Kocsis 2022.

⁶⁸ Köztük a Székelyföldi régióra is.

biztosít támogatási forrásokat. Az elmúlt évek legmeghatározóbb pályázati kiírásai a következők:

- mezőgazdasági termeléshez és mezőgazdasági termékek feldolgozásához kapcsolódó beruházások támogatása. NB-02-2020/2020-I pályázat;
- mezőgazdasági termékek feldolgozásához kapcsolódó induló regionális beruházások támogatása. NB-01-2020/2020-I pályázati felhívás;
- szálláshely fejlesztése és létesítése. SZ-01/2019-I pályázati felhívás;
- mezőgazdasági erőgépek és kapcsolható eszközök, mezőgazdasági tevékenységekhez szükséges felszerelések, rendszerek, ültetvények telepítése és korszerűsítése, valamint tenyészállatok beszerzésének támogatása, Hargita, Kovászna és Maros megye területén (úgy természetes, mint jogi személyeknek külön-külön jelent meg pályázati felhívás). M-06/2019-I és M-05/2019-I pályázati felhívások.⁶⁹

A nevelési, oktatási, tankönyv- és taneszköz-támogatás tekintetében kiemelkedő fontosságú a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. által, a Magyar Miniszterelnökség Nemzetpolitikai Államtitkársága megbízásából meghirdetett „Szülőföldön magyarul” című támogatási programja.

Az alábbi, 2. táblázatban összegzésként nyomon követhetők azon hiányosságok, amelyek jelentős hatással vannak Székelyföld gazdasági helyzetére és azon támogatási források, amelyek megoldást jelenthetnek az azonosított problémákra.

2. táblázat: Székelyföldi hiányosságok és ezek EU-s, romániai és magyarországi támogatási lehetőségei

Sorsz.	Hiányosság/problematika	Támogatási lehetőség
1.	Ipar alulfejlettsége, termelékenység	<ul style="list-style-type: none"> - Kompetitivitás Operatív Program (POC) 4.1.1 és intézkedése (2014–2020-as időszak) - Intelligens Növekedés, Digitalizáció és Pénzügyi Eszközök Operatív Program (2021–2027-es időszak) - Regionális Operatív Program kiírásai a jelenlegi költségvetési időszakra - Start Up Nation állami támogatás (de minimis) - Mikroipari állami támogatások (de minimis)
2.	K+F és innováció hiánya	<ul style="list-style-type: none"> - Intelligens Növekedés, Digitalizáció és Pénzügyi Eszközök Operatív Program (2021–2027-es időszak) - Regionális Operatív Program kiírásai a jelenlegi költségvetési időszakra
3.	Gyenge közlekedési infrastruktúra	<ul style="list-style-type: none"> - Szállítás Operatív Program (Programul Operațional Transport, POT) által biztosított vissza nem térítendő támogatások

⁶⁹ Pro Economica Alapítvány korábbi pályázatok, lásd: www.proeconomicaalapitvany.ro/korabbi-palyazatok

Sorsz.	Hiányosság/problematika	Támogatási lehetőség
4.	Szakoktatás hiánya (ide értve a taneszközök hiányosságait is)	<ul style="list-style-type: none"> - Oktatási és Foglalkoztatási Operatív Program (Programul Operațional Educație și Ocupare) támogatási lehetőségei - Magyar Kormány támogatása (lebonyolító BGA Zrt.): „Szülőföldön magyarul” támogatási program
5.	A turisztika nem megfelelő kiaknázása és kreatív iparágak nem megfelelő hasznosítása	<ul style="list-style-type: none"> - Regionális Operatív Program kiírásai a jelenlegi költségvetési időszakra - Nemzeti Vidékfejlesztési Program (Programul Național pentru Dezvoltare Rurală, PNDR): <ul style="list-style-type: none"> - 6.2. alintézkedés (submăsură): Nem mezőgazdasági aktivitások létrehozásának támogatása - 6.4. alintézkedés (submăsură) Nem mezőgazdasági aktivitások fejlesztésének támogatása - Magyar Kormány támogatása (lebonyolító Pro Economica Alapítvány): Szálláshely fejlesztése és létesítése, SZ-01/2019-I pályázati felhívás
6.	Modern mezőgazdasági technológiák hiánya	<ul style="list-style-type: none"> - Nemzeti Vidékfejlesztési Program (Programul Național pentru Dezvoltare Rurală, PNDR): <ul style="list-style-type: none"> - 4.1. Mezőgazdasági megmunkálások támogatása - 4.2. Mezőgazdasági termékek feldolgozása - 6.1. Fiatal farmerek támogatása - 6.3. Kis farmok fejlesztésének támogatása - 9.1. Mezőgazdasági termeléssel foglalkozó csoportok támogatása - Magyar Kormány támogatásai (lebonyolító Pro Economica Alapítvány): NB-02-2020/2020-I, NB-01-2020/2020-I, M-06/2019-I és M-05/2019-I pályázati felhívások mezőgazdasági tevékenységek támogatására (a kiírások pontos megnevezései fentebb a táblázat előtti szövegben található)

Forrás: a szerző szerkesztése

Irodalomjegyzék

- ARTNER Annamária (2014): *Tőke, munka és válság a globalizáció korában*. Budapest: Akadémiai.
- BARNA Gergő – KAPITÁNY Balázs (2018): 2017-ben Erdély hét megyéjében haladta meg a GDP növekedése az országos átlagot. *Erdélystat.ro*, 2018. december 6. Online: <http://statistikak.erdelystat.ro/cikkek/2017-ben-erdely-het-megyejeben-haladta-meg-a-gdp-novedekese-az-oroszagos-atlagot-2/10>
- BENEDEK József (2016): Területi polarizáció és periferalizáció Romániában, székelyföldi perspektívából. *Magyar Kisebbség*, 21(1), 77–98. Online: http://epa.niif.hu/02100/02169/00051/pdf/EPA02169_magyar_kisebbsseg_2016_1_077-098.pdf

- CIRIPERU, Dana (2020): Harta investițiilor străine în 2019: ce companii au pariat pe România și ce lipsește. *Business Magazin*, 2020. november 28. Online: www.businessmagazin.ro/analize/harta-investitiilor-straine-in-2019-ce-companii-au-pariat-pe-romania-19755122
- CSÍKI Ottó (2020): Az ipari tevékenység Romániában és Erdélyben. *Erdélystat.ro*, 2020. március 5. Online: <http://statisztikak.erdelystat.ro/cikkek/az-ipari-tevenyseg-romaniaban-es-erdelyben/45>
- CSIZMADIA Norbert (2016): *Geopillanat – A 21. század megismerésének térképe*. Budapest: L'Harmattan.
- Európai Befektetések és Projektek Minisztériumának Hivatalos Portálja (2022): A Kompetitivitás Operatív Program (POC 4.1.1), Online: <https://mfe.gov.ro/programe/>
- Európai Befektetések és Projektek Minisztériumának Hivatalos Portálja (2022): Operatív Programok, Online: <https://mfe.gov.ro/programe/>
- Erdélystat (2021): *2020-ban Erdély hat megyéjében csökkent átlag alatt a GDP*. 2021. június 7. Online: <http://statisztikak.erdelystat.ro/cikkek/2020-ban-erdely-hat-megyeben-csokkent-atlag-alatt-a-gdp/81>
- Exclusiv – Aeroportul Maramureș, numărul de pasageri în primele 4 luni ale anului 2022 și locul în ierarhia națională. *2m News*, 2022. június 2. Online: <https://2m-news.ro/exclusiv-aeroportul-maramures-numarul-de-pasageri-in-primele-4-luni-ale-anului-2022-si-locul-in-ierarhia-nationala/>
- ILLÉS B. Csaba – GARCIA, Marian – LEHOTA József – POOLE, Nigel – SKINNER, Claire (2003): Az értéklánc és ellátási lánc benchmarkingja az Egyesült Királyság és Magyarország friss zöldség-gyümölcs import piacán. *Gazdálkodás*, 47(1), 52–60. Online: <https://ageconsearch.umn.edu/record/225947/>
- KHANNA, Parag – KHANNA, Ayesha (2012): *Hybrid Reality: Thriving in the Emerging Human-Technology Civilization*. New York: TED Conferences.
- KHANNA, Parag (2017): *Konnektográfia*. Budapest: HVG Könyvek.
- KOC SIS Lóránt Zs. (2022): Global Economic Mechanisms and Szeklerland. *Köz-Gazdaság*, 17(2), 181–202. Online: <https://doi.org/10.14267/RETP2022.02.09>
- KOPÁTSY Sándor (2021): *Új közgazdaságtan. A minőség társadalma*. Budapest: Pallas Athéné.
- Kulturális és kreatív iparágak az EU-ban. *Európa Pont*, 2016. november 4. Online: https://europapont.blog.hu/2016/11/04/kulturalis_es_kreativ_ipar
- SAMUELSON, Paul A. – NORDHAUS William D. (2012): *Közgazdaságtan*. Budapest: Akadémiai. Online: <https://doi.org/10.1556/9789630597814>
- WALLERSTEIN, Immanuel (2010): *Bevezetés a világregndszer-elméletbe*. Budapest: L'Harmattan.

